

Dzieje biurokracji na ziemiach polskich

tom III

Mirosław Szumiło

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Egzekutywa Komitetu Powiatowego PPR we Włodawie (1944-1948)

Funkcjonowanie kierownictwa PPR na szczeblu lokalnym pozostaje nadal tematem słabo zbadanym. W niniejszym artykule na przykładzie powiatu włodawskiego będę chciał scharakteryzować skład osobowy Egzekutywy Komitetu Powiatowego PPR. Przeanalizuję cechy społeczno-demograficzne członków Egzekutywy: wiek, płeć, pochodzenie i wykształcenie, a następnie ich przeszłość polityczną i drogi kariery partyjnej. Zaprezentuję również przyczyny i okoliczności usuwania poszczególnych działaczy ze składu Egzekutywy.

W aktach Komitetu Powiatowego PPR zachowało się 51 protokołów z posiedzeń Egzekutywy KP. Występujące w 1945 r. kilkumiesięczne luki między datowanymi protokołami pozwalają przypuszczać, że liczba posiedzeń tego organu była faktycznie większa. Pierwszy z zachowanych protokołów jest datowany 29 września 1944 roku. Z 1944 r. zachowały się poza tym tylko dwa protokoły posiedzeń Egzekutywy KP (4 i 24 listopada), zaś z całego 1945 r. zaledwie sześć protokołów. Na tej podstawie trudno jest nawet odtworzyć pełny skład osobowy tego organu władzy. 26 lutego 1946 r. Egzekutywa podjęła uchwałę, że jej posiedzenia winny się odbywać 2 razy w miesiącu¹, ale do końca 1947 roku nie trzymano się ściśle tej zasady. Dopiero w 1948 roku częstotliwość posiedzeń Egzekutywy przybrała rzeczywiście regularny charakter².

W skład Egzekutywy KP PPR we Włodawie wchodziło zależnie od okresu od 8 do 11 osób. Jej stały trzon stanowili od początku I i II sekretarze KP, szefowie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) i komendanci powiatowi Milicji Obywatelskiej. Od marca 1945 r. do Egzekutywy wchodził również starosta powiatowy (Ludwik Rycerski i Tadeusz Załuski) i prezesi powiatowego Związku Samopomocy Chłopskiej (ZSch): Bolesław Kołodziej, Jan Bojba, Marian Chmielewski

¹ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej we Włodawie (dalej: KP PPR), sygn. 7, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KP 26 II 1946, k. 13.

² Od 3 stycznia do 10 grudnia 1948 r. odbyło się 20 posiedzeń Egzekutywy.

i Jan Galiński. W pierwszym okresie, do połowy 1946 r., licznie reprezentowani byli etatowi pracownicy Komitetu Powiatowego PPR (Aleksandra Lisiuk, Józef Filc, Adam Szymczuk, Jan Michałowicz i Bazyli Miszczuk). W latach 1947-1948 w Egzekutywie znaleźli się natomiast pracownicy ZSch: buchalter Bazyli Andrejuk, sekretarz Józef Floras i kierownik Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni „Sch” Antoni Tarasiuk. Okresowo w posiedzeniach uczestniczyli szefowie Związku Walki Młodych w powiecie: Wiera Kowaluk (III – IV 1946), Henryk Kmicic-Smolak (XII 1947 – II 1948), Jan Ignaciuk (VIII – X 1948). Ponadto w egzekutywie zasiadali: Szef Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy Henryk Kosiński, komendant powiatowy ORMO Marian Woliński i kierownik Urzędu Rolnego Waław Tokarski.

Dominującą rolę w pracach Egzekutywy odgrywali oczywiście sekretarze KP PPR, których w ciągu ponad 4 lat przewinęło się przez Włodawę w sumie dwunastu. Funkcję I sekretarza pełnili kolejno: Paweł Kosobudzki (VIII – XII 1944), Aleksander Wilimowski (XII 1944 – II 1945), Józef Kielb (III 1945 – V 1946), Władysław Łyś (VI 1946 – IV 1947), Marian Chmielewski (IV – V 1947) i Adolf Żołędowski (V 1947 – XII 1948). Stanowisko II sekretarza zajmowali: Aleksander Wilimowski (VIII – XII 1944), Stefan Dudyc (IV 1945 – II 1946), Jan Galiński (II – XI 1946), Stefan Miszczuk (XII 1946 – VI 1947), Stanisław Mierzwa (VII 1947 – VIII 1948) i Aleksander Stokowski (IX – XII 1948). Do końca 1944 r. III sekretarzem KP, odpowiedzialnym za przeprowadzenie reformy rolnej, był Mikołaj Nazaruk. Znaczny wpływ na podejmowane decyzje miał również kierownik PUBP Włodzimierz Kaliszczyk (VIII 1944 – XII 1945). Obok niego w egzekutywie zasiadali zmieniający się dość często komendanci powiatowi MO. Jednak od strony formalnej nie mogli oni być w tym czasie członkami Komitetu Powiatowego partii, na co zwrócił uwagę wizytujący 29 września 1944 r. Włodawę członek Egzekutywy KW PPR Franciszek Nalazek³. Dopiero w lutym 1946 r. do składu Egzekutywy oficjalnie przyjęto szefa PUBP Mikołaja Oleksę (I 1946 – IV 1948) i komendanta MO Józefa Jarkiewicza (II 1946 – VI 1947). Oleksę zastąpił później Mikołaj Krut, Jarkiewicza zaś Jan Bulwicki.

W posiedzeniach Egzekutywy incydentalnie brali udział zapraszani goście oraz przedstawiciele wyższych władz partyjnych. Przy omawianiu poszczególnych problemów bywali obecni instruktorzy Komitetu Powiatowego i zastępca szefa PUBP Adam Tylimoniuk. Na przełomie 1944 i 1945 roku sprawozdania ze swej działalności zdawali sekretarze KM PPR we Włodawie, jak również reprezentanci lokalnych władz samorządowych – starosta Kazimierz Markiewicz (SL) i burmistrz miasta Aleksander Ber (SD). Status gości posiadali także oficerowie stacjonującej we Włodawie jednostki wojskowej (49 pp): mjr Ryszard Aleksejew, płk Zwierzański i kpt. Walerian Dudycz. W szczególnych sytuacjach na posiedzenia Egzekutywy przyjeżdżali z Lublina przedstawiciele Komitetu Wojewódzkiego PPR. Jesienią 1944 r. w związku z poważnymi przeszkodami, które wystąpiły przy organizowaniu „władzy ludowej” w powiecie włodawskim, Egzekutywę wizytowali I sekretarz KW

³ APL, Komitet Wojewódzki PPR w Lublinie (dalej: KW PPR), sygn. 10, k. 15.

ludowej” w powiecie włodawskim, Egzekutywę wizytowali I sekretarz KW PPR Władysław Zdunek i członek Egzekutywy KW Franciszek Nalazek. Delegaci KW byli obecni przy wprowadzaniu na stanowisko nowych I sekretarzy KP, organizowaniu akcji „Wisła” w lipcu 1947 r. i przeprowadzaniu akcji „oczyszczania szeregów partii” jesienią 1948 r. Od lutego do czerwca 1946 r. stałym gościem KP PPR we Włodawie był instruktor Wydziału Organizacyjnego KW Michał Borys. Dwukrotnie (w kwietniu i lipcu 1947 r.) na posiedzeniach Egzekutywy pojawiali się instruktorzy Wydziału Organizacyjnego KC PPR: Jan Trusz i Kazimierz Dajek.

Wśród 35 badanych członków Egzekutywy znalazły się zaledwie 2 kobiety, które należały do tego grona tylko przez kilka miesięcy. Aleksandra Lisiuk odpowiadała za kadry partyjne, zaś Wiera Kowaluk była prezesem powiatowego Związku Walki Młodych. Biorąc pod uwagę wiek członków analizowanej zbiorowości, należy stwierdzić, że byli oni stosunkowo młodzi. Większość z nich (21 osób) w momencie wejścia do Egzekutywy miała od 20 do 35 lat. Najmłodsi byli oczywiście szefowie młodzieżówki: H. Kmicic-Smolak (ur. 1927) i I. Ignaciuk (ur. 1928), ale do grupy młodych zaliczali się także m.in.: I sekretarze KP Władysław Łyś (ur. 1913) i Adolf Żołędowski (ur. 1918); II sekretarze KP S. Dudyk (ur. 1911), S. Mierzwa (ur. 1922) i A. Stokowski (ur. 1924) oraz szefowie PUBP: W. Kaliszczuk (ur. 1914), M. Oleksa (ur. 1911) i M. Krut (ur. 1915). 10 osób miało od 26 do 45 lat, a zaledwie 4 członków Egzekutywy przekroczyło 50-tkę. Najstarszy Aleksander Wilimowski urodził się w 1884 r.⁴

21 osób przyszło na świat na terenie powiatu włodawskiego, zaś 7 poza nim. W przypadku 7 osób nie ustalono ich miejsca urodzenia. Prawie wszyscy pochodzili z terenów wiejskich. 19 członków egzekutywy deklarowało pochodzenie chłopskie, a 7 robotnicze (w tym synowie robotników rolnych). W stosunku do 9 osób brak danych w tej kwestii. W omawianej zbiorowości znalazło się 20 Polaków i 15 Ukraińców. Spośród Polaków tylko 6 pochodziło z całą pewnością z powiatu włodawskiego, w tym 4 z Dubeczna, gdzie znajdowała się huta szkła. Natomiast Ukraińcy wywodzili się przeważnie z miejscowej społeczności, z wyjątkiem Oleksy i Kruta, pochodzących z sąsiedniego pow. chełmskiego. W pierwszym okresie (do początku 1945 r.) dominowali oni w składzie Egzekutywy i całego Komitetu Powiatowego PPR. W listopadzie 1944 r. w 8-osobowej Egzekutywie znajdowało się 3 Polaków (Wilimowski, Kołodziej i Filc), zaś w 19-osobowym Komitecie Powiatowym 5 Polaków i 1 Żyd. Od lutego 1945 r. wzrastał udział Polaków, aż na początku 1946 r. uzyskali oni przewagę w składzie Egzekutywy. Jednocześnie rosła liczba osób pochodzących spoza powiatu włodawskiego. W końcu 1948 r. w Egzekutywie pozostało już tylko 3 „tutejszych”: Galiński, Ignaciuk i Tarasiuk.

Poziom wykształcenia analizowanej grupy przedstawiał się bardzo skromnie. Aż 24 osoby zakończyły edukację na kilku klasach szkoły powszechnej, 4 ukończyły kilka klas gimnazjalnych, 3 szkoły zawodowe, 2 seminaria nauczycielskie. Starosta

⁴ Ustalenia autora na podstawie analizy zebranych dokumentów.

Tadeusz Załuski podawał wykształcenie średnie i ukończony dodatkowo wyższy kurs administracyjny. Jedynie kierownik Urzędu Rolnego Wacław Tokarski posiadał wyższe wykształcenie agronomiczne. Jeśli chodzi o zawód wyuczony i wykonywany przed podjęciem pracy w aparacie partyjno-państwowym, to w Egzekutywie znalazło się 13 rolników, 9 robotników, 6 pracowników umysłowych (2 nauczycieli, 2 urzędników, inżynier agronom i buchalter), 2 rzemieślników (I sekretarze KP: krawiec Władysław Łyś i kamasznik Adolf Żołędowski) oraz 5 osób bez określonego zawodu.

Wobec braku odpowiednich materiałów źródłowych niemożliwe jest precyzyjne ustalenie jakimi kryteriami kierowano się przy wysuwaniu konkretnych osób na odpowiedzialne stanowiska w aparacie PPR. W aktach Wydziału Personalnego KC PPR zachował się natomiast anonimowy dokument pt. „Kadry Partyjne”, zawierający ogólne wytyczne dotyczące „dobierania kadr”. Stwierdzono w nim m. in.:

Dobieramy: Najpewniejszych i najbardziej oddanych, sprawdzonych towarzyszy. Posiadających: niezachwianą linię partyjną; dłuższy staż partyjny i wynikające z tego doświadczenie; szybką orientację, wyczucie polityczne i śmiałość decyzji; dużo własnej inicjatywy; wysoki poziom ideowy i jak najwięcej wiadomości ogólnych; nieskazitelne oblicze moralne. Nadających się do konkretnej roboty (wykształcenie, zawód, czy doświadczenie organizacyjne). Pracownik partyjny oprócz wymaganych, czy stawianych kwalifikacji winien odznaczać się polityczną pewnością i partyjną czujnością. Pracownik partyjny powinien odznaczać się bystrością polityczną, odpornością i ofiarnością czynu – gotowością pójścia na ofiary w imię zwycięstwa⁵.

Rzeczywistość była jednak daleka od naszkicowanego powyżej ideału.

Pod względem długości stażu w PPR i ruchu komunistycznym członkowie Egzekutywy dzielili się na trzy grupy. Połowa z nich (17 osób) wstąpiła do partii komunistycznych w okresie międzywojennym. 5 osób związało się z konspiracyjną PPR i GL-AL w latach 1943-1944. Pozostałych 13 członków Egzekutywy zapisało się do partii w okresie „utrwalania władzy ludowej”. Pierwszy skład Komitetu Powiatowego tworzyli w większości przedwojenni działacze Komunistycznej Partii Polski (KPP) i Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy (KPZU), którzy w okresie okupacji organizowali struktury PPR i GL-AL na terenie powiatu włodawskiego. Najbardziej zasłużonym z nich był Włodzimierz Kaliszczuk, sekretarz powiatowy PPR do sierpnia 1944 r. Od 8 września 1944 r. pełnił funkcję kierownika PUBP we Włodawie⁶. Aktywnymi członkami KPZU, a następnie PPR i GL-AL byli także kolejni szefowie PUBP: Mikołaj Oleksa i Mikołaj Krut. Obaj pochodzili z okolic Chełma, cieszyli się doskonałymi opiniami ze strony przełożonych i posiadali już

⁵ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej, sygn. 295/XXI-5, Wytyczne wydziału personalnego KC, k. 1.

⁶ Archiwum IPN w Lublinie (dalej: AIPN), sygn. Lu 0218/607, akta osobowe W. Kaliszczuka.

doświadczenie w swojej pracy. Oleksa był wcześniej kierownikiem PUBP w Krasnymstawie i Hrubieszowie, Krut zaś w Biłgoraju, Radzynie Podlaskim i Puławach⁷.

Interesujący przypadek stanowił I sekretarz Józef Kielb. Pochodził on z rodziny robotników rolnych. Urodził się 3 lutego 1902 r. we wsi Słupie w powiecie Janów Lubelski. W wieku 17 lat wyjechał do Francji, gdzie pracował w zakładach metalurgicznych. Należał do Komunistycznej Partii Francji. Po powrocie do kraju zamieszkał w Bydgoszczy. W czasie okupacji niemieckiej został wysiedlony wraz z rodziną do osady Łysobyki w pow. łukowskim. Tam w lutym 1944 r. wstąpił do PPR. W sierpniu 1944 r. został komendantem gminnego posterunku MO. Na wezwanie partii odbył kilkutygodniowe przeszkolenie polityczne w Lublinie, po którym wysłano go do Włodawy⁸. II sekretarzem u boku Kielba został Stefan Dudyk (ur. w 1911 r.), właściciel 8-hektarowego gospodarstwa we wsi Opole. Od 1927 r. był członkiem KPP, w latach 1943-44 partyzantem GL-AL w Lasach Parczewskich. Na początku 1945 r. ukończył miesięczną Wojewódzką Szkołę Partyjną⁹. Nieco większe przygotowanie do pracy na tym stanowisku miał Stefan Miszczuk, ur. 12 września 1904 r. w Hołownie, gm. Opole, w rodzinie średniorolnych chłopów. Już w latach 20-tych wstąpił do KPP. W 1944 r. został sekretarzem komórki partyjnej w swojej wsi. W 1946 r. ukończył 3-miesięczny kurs CSP w Łodzi¹⁰. Pełniący krótko funkcję I sekretarza Marian Chmielewski (IV – V 1947 r.) to jedyny w omawianym gronie rodowity włodawianin. Urodził się 8 września 1902 r. w rodzinie robotnika budowlanego. Zarabiał na życie jako stolarz. W 1930 r. wstąpił do KPZU. W okresie okupacji znalazł się w szeregach Armii Ludowej. W latach 1944-1947 był sekretarzem Komitetu Miejskiego, a następnie Koła Miejskiego PPR we Włodawie¹¹.

Jak już wspomniałem zaledwie 5 członków Egzekutywy związało się z ruchem komunistycznym podczas okupacji. Aleksandra Lisiuk i Bazyli Andrejuk nie należeli wcześniej do żadnych organizacji politycznych. Inaczej rzecz się miała w przypadku trzech sekretarzy KP. Aleksander Wilimowski, członek AK, w lutym 1944 r. przeszedł do PPR. Mimo tak krótkiego stażu partyjnego i niewłaściwej przeszłości, w sierpniu 1944 r. został II sekretarzem Komitetu Powiatowego, a po wyjeździe Pawła Kosobudzkiego w grudniu 1944 nawet I sekretarzem. Prawdopodobnie zdecydował o tym fakt, iż był jedynym w ówczesnej Egzekutywie Polakiem i zarazem robotnikiem (hutnikiem szklanym z Dubeczna). Jan Galiński, II sekretarz KP od lutego 1946 r. należał przed II wojną światową do PSL „Wyzwolenie”. I sekretarz Władysław Łyś (VI 1946 – IV 1947) urodził się 25 czerwca 1913 r. jako syn chłopski we wsi Mokre, pow. Zamość. Z zawodu był krawcem. W 1943 r. wstąpił do Batalionów Chłopskich, a rok później do PPR. Wyróżnił się podczas przeprowadzania re-

⁷ Tamże, sygn. Lu 028/2044, akta osobowe M. Oleksy; sygn. Lu 028/2130, akta osobowe M. Kruta.

⁸ AAN, Biuro Spraw Kadrowych (BSK) PZPR, akta osobowe Józefa Kielba, sygn. 237/XXIII-116.

⁹ Tamże, akta osobowe S. Dudyka, sygn. 1337.

¹⁰ Tamże, akta osobowe S. Miszczuka, sygn. 4036.

¹¹ Tamże, akta osobowe M. Chmielewskiego, sygn. 11310.

formy rolnej. Na początku 1946 r. ukończył 3 – miesięczny kurs Centralnej Szkoły Partyjnej w Łodzi¹².

Aż 13 członków Egzekutywy KP PPR we Włodawie (ponad 1/3 omawianej zbiorowości) to powojenny narybek partyjny. Jako pierwszy z nich wszedł do Egzekutywy w lutym 1946 r. komendant powiatowy MO Józef Jarkiewicz, przedwojenny członek PPS, który wstąpił do PPR w 1945 roku. Równie krótkim stażem w PPR legitymowali się inż. agronom Wacław Tokarski, były działacz Stronnictwa Ludowego oraz starosta Tadeusz Załuski, który wstąpił do partii dopiero 20 lutego 1947 roku¹³. Bardzo szybka była także kariera partyjna ostatnich sekretarzy KP PPR. W czerwcu 1947 r. I sekretarzem we Włodawie został Adolf Żołędowski, urodzony w 1918 r. szewc kamasznik. Wstąpił do PPR dopiero w maju 1946 roku. Kilka miesięcy później ukończył 3 – miesięczny kurs CSP w Łodzi, po którym pracował jako instruktor KW PPR w Lublinie¹⁴. Stanowisko II sekretarza objął w tym czasie Stanisław Mierzwa (syn chłopski ur. 17 września 1922 r.), członek partii od 1944 r., instruktor KP PPR w Krasnymstawie¹⁵. W sierpniu 1948 r. na miejsce odwołanego Mierzwę przysłano kolejnego absolwenta Centralnej Szkoły Partyjnej w Łodzi - Aleksandra Stokowskiego. Urodził się on w 1924 r. w Kozicach w pow. lubelskim, w latach 1944-47 służył w Wojsku Polskim, a następnie pracował jako instruktor KP PPR w Puławach¹⁶. Poza wyżej wymienionymi ludźmi z powojennego awansu partyjnego byli: komendant powiatowy MO Jan Bulwicki i komendant ORMO Marian Woliński (synowie chłopscy z Rzeszowszczyzny, absolwenci 7 klas szkoły powszechnej, wstąpili do PPR w 1945 roku)¹⁷; instruktorzy KP J. Michałowicz i B. Miszczuk; Józef Floras - sekretarz techniczny Związku Samopomocy Chłopskiej, były członek BCH, oraz działacze młodzieżowi Henryk Kmicic-Smolak i Jan Ignaciuk. Już w połowie 1947 r. młodzi stażem komuniści uzyskali przewagę liczebną w składzie Egzekutywy. Jesienią 1948 roku zdecydowanie dominowali¹⁸.

Szybki awans nowych członków partii był spowodowany brakiem doświadczonych kadr i dużą rotacją w łonie Egzekutywy. W ciągu 4 lat jej skład uległ kilkakrotnej wymianie. Aż 15 osób należało do tego organu partyjnego przez okres zaledwie kilku miesięcy. Kolejnych 15 członków Egzekutywy utrzymało się w niej od 1 do 1,5 roku. Dłuższy staż posiadali tylko: Mikołaj Oleksa, Marian Chmielewski, Józef Filc, Jan Galiński i Ludwik Rycerski. Głównym powodem ciągłej rotacji kadr było krążenie poziome, tzn. przenoszenie działaczy do innych powiatów woj. lubelskiego najczęściej na równorzędne stanowiska. Niektórych spotykał przy tym awans w

¹² Archiwum Państwowe w Zamościu, akta osobowe KW PZPR, sygn. 104.

¹³ APL, KP PPR, sygn. 2, kwestionariusze osobowe, k. 41.

¹⁴ AAN, Archiwum Szkół Partyjnych, akta absolwentów CSP w Łodzi, sygn. 106/27.

¹⁵ Tamże, Archiwum Szkół Partyjnych, akta S. Mierzwę, sygn. 103/59.

¹⁶ Archiwum Rotacyjne SAP w Lubnej, akta osobowe, sygn. 2308.

¹⁷ APL, KP PPR, sygn. 77, charakterystyki osobowe, k. 79.

¹⁸ W tym czasie w Egzekutywie pozostało już tylko dwóch kapecowców: Mikołaj Krut i Antoni Tarsiuk.

hierarchii służbowej. Pozostali byli odwoływani ze składu Egzekutywy wskutek negatywnej oceny ich pracy, popełnianych nadużyć i „niemoralne prowadzenia się”. Kilku ukraińskich komunistów wyjechało do ZSRR.

W grudniu 1944 r. w związku z wyjazdem dwóch sekretarzy: Kosobudzkiego i Nazaruka na Ukrainę Radziecką, na czele zdekompletowanej Egzekutywy stanął Aleksander Wilimowski. Jednak już 24 lutego 1945 r. został usunięty ze stanowiska z powodu „skandalicznego zachowania się”, jakie miało miejsce kilka dni wcześniej. I sekretarz KW PPR w Lublinie Witold Konopka stwierdził, że „nocą podmówieni żołnierze Wojska Polskiego wtargnęli bez przeszkód do lokalu partyjnego. Włodawski Komitet PPR był dobrze uzbrojony, ale nie stawiał żadnego oporu okupując się 1 litrem wódki przed napastnikami”¹⁹.

I sekretarzem odnowionego Komitetu został przysłany z zewnątrz Józef Kielb, mający do pomocy miejscowego aktywistę Stefana Dudyka. Współpraca obu sekretarzy nie układała się jednak najlepiej. W styczniu 1946 r. w sprawozdaniu z pow. włodawskiego delegat KW Mikołaj Korolko pisał: „Sekretarz powiatowego Komitetu tow. Kielb jest niezły, ale za miękki, nie stanowczy. Żona jego przy różnych imprezach bawi się w bufetową, handluje nawet wódką i bimbrem. Drugi sekretarz tow. Dudyk – brak aktywności, ospałość, nie wyjeżdża w teren, ogranicza się tylko do swojej gminy. Odniosłem wrażenie, że między sekretarzami pow. Komitetu istnieje jakieś uprzedzenie, nieufność, wzajemnie się oskarżają. Pożądanym by było ich obu rozłączyć, a tow. Dudyka posłać na jakiś teren polski”²⁰. 22 lutego 1946 r. instruktor KW Michał Borys przeprowadził lustrację w Komitecie Powiatowym we Włodawie. Skonstatował przy tym: „Ogólny bałagan w biurze Komitetu. Józef Kielb prowadzi całą robotę biurową. Gdy wyjeżdża w teren to praca biurowa leży. II sekretarz Stefan Dudyk nie odpowiada swemu zadaniu, to jest człowiek z jednej strony materialistą, a co najważniejsze jest sekciarzem a nawet analfabetą w swym dziale”. Borys uznał, iż spośród 3 instruktorów KP dwóch pracowało dobrze, zaś trzeci – Bazyli Miszczuk „stracił autorytet (sekciarz i ukryty nacjonalista)”²¹.

Stefan Dudyk został odwołany za „zaniedbania w pracy partyjnej” i łączenie funkcji II sekretarza z posadą kierownika kina (co uznano za niedopuszczalne)²². Zamiast nagany partyjnej spotkał go jednak awans na I sekretarza KP PPR w Hrubieszowie. W kwietniu 1947 r. ustąpił ze stanowiska, rzekomo „na własną prośbę z powodu silnego prześladowania przez bandy”. Wyjechał do powiatu Szczecinek na Pomorzu, gdzie pełnił funkcję przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej²³.

I sekretarz Józef Kielb zbierał coraz gorsze opinie. W jego charakterystyce z 19 marca 1946 r. kierownik Wydziału Personalnego KW PPR Jan Kowarz zapisał: „Z

¹⁹ APL, KW PPR, sygn. 7, Prot. z pos. Egzekutywy KW PPR 24 II 1945, k. 49.

²⁰ Tamże, KP PPR, sygn. 1, Sprawozdanie M. Korolko z pow. włodawskiego, k. 17.

²¹ Tamże, sygn. 30, , Lustracje 1946-47, k. 3

²² Tamże, sygn. 7, Prot. z pos. Egzekutywy KP PPR 26 II 1946, k. 13.

²³ Tamże, akta osobowe S. Dudyka, sygn. 1337.

pracy swej wywiązuje się słabo, więcej dba o swoje osobiste sprawy, aniżeli o partię"²⁴. Prawdopodobnie przymierzano się do odwołania go ze stanowiska. Jednak ewentualną decyzję władz partyjnych uprzedzili żołnierze podziemia zbrojnego. 15 maja 1946 r. Kielb, jadąc samochodem razem ze starostą Rycerskim, został we wsi Wołoskowola przypadkowo zatrzymany przez oddział WiN Leona Taraszkiewicza - „Jastrzębia”. Starostę wypuszczono, zaś Kielbą rozstrzelano²⁵. Partia zatroszczyła się o rodzinę „poległego za władzę ludu”. Wdowie zaoferowano pracę kasjerki w kinie. Sekretariat KW PPR przydzielił jej działkę poukraińską. Kilka miesięcy później Komitet Powiatowy postanowił „zaopiekować się synem tow. Kielbą, który był w Lublinie w ZWM, przyjechał do Włodawy i wałęsał się po ulicach”²⁶.

Wobec starosty Ludwika Rycerskiego, wypuszczonego przez ludzi „Jastrzębia”, wysuwano różne podejrzenia. Przewodniczący ZWM w powiecie Franciszek Haponiuk „będąc w terenie wygadywał się przeciw starości mówiąc, że starosta współpracuje z bandami i wkrótce będzie aresztowany”²⁷. Nie znaleziono jednak żadnych dowodów świadczących o jego kontaktach z podziemiem²⁸. Opinia, jaką mu wystawił w kwietniu 1946 r. wizytujący Włodawę instruktor KC PPR Wolicki, nie była jednak zbyt pozytywna: „Starosta nasz człowiek (PPR), raczej uczciwy, ale słaby, karciarz i dziwkarz – szalenie mu imponuje miejscowa inteligencja (reakcyjna oczywiście). Przesiaduje z nimi w miejscowym Klubie Urzędniczym”²⁹.

Po śmierci Kielbą Komitetem Powiatowym we Włodawie przez kilka tygodni kierował faktycznie delegat KW Michał Borys. 14 czerwca 1946 r. przybył nowy I sekretarz Władysław Łyś. Pod jego kierunkiem styl i efekty pracy Komitetu Powiatowego znacznie się poprawiły. W końcu 1946 r. wykryto nadużycia materialne popełnione przez jednego z członków Egzekutywy KP, kierownika Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy Henryka Kosińskiego. Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej stwierdziła, że „tow. Kosiński będąc w terenie razem z pracownikami UB i wojska podczas przeprowadzania akcji przeciwko bandom, zarekwirował krowę, prosię i cielę, które nieprawnie sprzedał, dzieląc się pieniędzmi ze wszystkimi biorącymi udział w akcji”. Za ten czyn został aresztowany, lecz wyszedł na wolność na podstawie amnestii w kwietniu 1947 roku³⁰. W tym czasie z Egzekutywy usunięto

²⁴ AAN, BSK PZPR, akta osobowe J. Kielbą, sygn. 237/XXIII-116, k. 2.

²⁵ E. Taraszkiewicz „Żelazny”, *Trzy pamiętniki*, Warszawa-Lublin 2008, s. 100-101; I. Caban, E. Machocki, *Za władzę ludu*, Lublin 1975, s. 342.

²⁶ APL, KP PPR, sygn. 7, Prot. posiedzeń Egzekutywy KP z 28 V i 15 VIII 1946 r., k. 24, 32; KW PPR, sygn. 21, Prot. z pos. Sekretariatu KW PPR 8 VII 1946, k. 21.

²⁷ Tamże, sygn. 22, Narada aktywu powiatowego PPR 14 XI 1946 r., k. 7.

²⁸ Działacz ZWM z powiatu włodawskiego Henryk Kmicic-Smolak wydał w 1955 r. beletryzowaną opowieść o swojej działalności w okresie utrwalania władzy ludowej. Sugeruje w niej, że starosta Rycerski współpracował z „Jastrzębiem” i „wystawił” mu sekretarza Kielbą, zob. H. Smolak, *Nad Bugiem*, Warszawa 1955, s. 188-198.

²⁹ AAN, Komitet Centralny PPR, sygn. 295/IX-26, Sprawozdanie z wyjazdu do pow. Włodawa, k. 40.

³⁰ APL, KP PPR, sygn. 79, k. 6.

instruktora KP Jana Michałowicza, który „często upijał się i chodził nietrzeźwy po mieście”³¹.

12 kwietnia 1947 r. Władysław Łyś został przeniesiony na stanowisko I sekretarza KP PPR w Hrubieszowie. Decyzją Egzekutywy KW PPR na I sekretarza we Włodawie wytypowano Mariana Chmielewskiego³². Wkrótce okazało się, że zupełnie nie nadawał się on na to stanowisko. W sprawozdaniu z 7 maja 1947 r. instruktor Wydziału Organizacyjnego KW S. Wachowski stwierdził: „Sprawy organizacyjne w Komitecie Powiatowym stoją bardzo słabo. Nie ma podziału pracy. I sekretarz zajmuje się drobnostkami jak zmienianiem zamków u wszystkich drzwi, układaniem teczek, przyjmowaniem członków i wypełnianiem im kwestionariuszy. [...] jest pochopny, nerwowy i co gorsze uparty. [...] jako człowiek jest uczciwy, ale jako działacz społeczny bardzo ograniczony”³³. W końcu maja 1947 r. Chmielewski został zdjęty jako „słaby politycznie” i przeniesiony na stanowisko prezesa Powiatowego Związku Samopomocy Chłopskiej. Pozostał w składzie Egzekutywy KP do września 1948 roku. W czerwcu 1947 r. odwołano ze stanowiska również II sekretarza Stefana Miszczuka, który słabo pracował i „prawie nigdzie nie wyjeżdżał w teren”. Wkrótce potem usunięto z Egzekutywy instruktora Józefa Filca, który „choćby udzielał się aktywnie, to jednak nie może podoląć swojej pracy, gdyż jest analfabetą”³⁴. Pod kierunkiem nowych sekretarzy: Adolfa Żołędowskiego i Stanisława Mierzwy praca Komitetu została wreszcie dobrze zorganizowana. Obaj chętnie wyjeżdżali w teren pomimo czyhających tam niebezpieczeństw³⁵.

Kiepską opinią cieszył się nadal starosta Ludwik Rycerski. Już w lutym 1947 r. Egzekutywa KP PPR uznała, że źle obchodził się z ludnością i nie wykonywał swoich zadań³⁶. Zarzucano mu także niewłaściwą politykę personalną, w wyniku której „starostwo może się stać z biegiem czasu bazą reakcyjną, którą będzie trudno wypłewić”³⁷. Proponowano, aby na jego miejsce postawić Wacława Tokarskiego. W czerwcu I sekretarz Żołędowski stwierdził: „Do starosty Rycerskiego nie mamy zaufania. Należy go trzymać pod baczna obserwacją i ścisłą kontrolą partyjną”³⁸. Mimo tych poważnych zastrzeżeń starosta trwał na stanowisku do listopada 1947 r., kiedy to został aresztowany. Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej (WKKP) ustaliła, że „Rycerski Ludwik wracając z objazdu gmin i będąc w stanie nietrzeźwym znęcał się po drodze nad napotkanymi ludźmi, bił ich w twarz, kazał padać i czołgać się po błocie [...]. W końcu we wsi Sosnowica zupełnie bezpodstawnie uderzył w głowę pistoletem i postrzelił przechodzącego obok samochodu żołnierza KBW, który siedł

³¹ Tamże, sygn. 5, k. 9.

³² Tamże, sygn. 8, Prot. z pos. Egzekutywy KW PPR 3 IV 1947, k. 4.

³³ Tamże, sygn. 57, k. 314-315.

³⁴ Tamże, k. 316-317.

³⁵ Tamże, s. 319.

³⁶ Tamże, sygn. 7, Prot. z pos. Egzekutywy KP PPR 19 II 1947, k. 42.

³⁷ Tamże, sygn. 25, Sprawozdanie I sekretarza z VIII 1947, k. 4.

³⁸ Tamże, sygn. 7, Prot. z pos. Egzekutywy KP PPR 18 VI 1947 r., k. 57.

do studni myć się. Postępowaniem swoim Rycerski wykazał swoje prawdziwe oblicze, jakie przez dłuższy czas potrafił ukryć". WKKP postanowiła wykluczyć Rycerskiego z partii jako „element szkodliwy i obcy jej ideologii”³⁹.

Świadkiem opisanych powyżej ekscesów Rycerskiego był jadący z nim II sekretarz KP Stanisław Mierzwa. Oskarżono go o „nie przeszkodzenie, a nawet do pewnego stopnia popieranie b. starostę włodawskiego w jego karygodnych czynach”. W uchwale z 17 grudnia 1947 r. Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej stwierdziła: „tow. Mierzwa nie dorósł do tego, ażeby stanąć w obronie niesłusznie krzywdzonych ludzi co jest obowiązkiem każdego uczciwego człowieka. Tow. Mierzwa będąc politycznym pracownikiem, nie widział tego, że starosta podrywa autorytet partii i władzy ludowej, przypominając ludności gestapowskie metody. Swoim stosunkiem do w/w wypadku tow. Mierzwa zasłużył na najsurowszą karę, biorąc jednak pod uwagę jego dobrą pracę powiązaną z narażeniem się w terenach zagrożonych przez bandy reakcyjne, oraz młody wiek WKKP postanowiła udzielić mu nagany z ostrzeżeniem, ażeby w przyszłości reagował na czyny karygodne, bronił ludzi krzywdzonych, a w pierwszym rzędzie honoru i prestiżu partii i władzy ludowej”⁴⁰. W sierpniu 1948 r. Mierzwa został przeniesiony na równorzędne stanowisko w Puławach. II sekretarzem KP we Włodawie mianowano Aleksandra Stokowskiego.

Jesienią 1948 r. w całym kraju przeprowadzono „akcję oczyszczania szeregów partyjnych”. 20 października 1948 r. Egzekutywa KW PPR w Lublinie podjęła też decyzję w sprawie trzech członków Komitetu Powiatowego we Włodawie. Jan Bulwicki został zdjęty ze stanowiska komendanta powiatowego MO i usunięty z Egzekutywy KP jako „ideologicznie niepewny o niejasnej przeszłości”. Mariana Chmielewskiego postanowiono „zdjąć ze stanowiska prezesa Samopomocy Chłopskiej jako nie nadającego się na to stanowisko, jednocześnie dać mu nagane z ostrzeżeniem za pijaństwo, okłamywanie partii i złe zachowanie”. Natomiast I sekretarz Adolf Żołędowski otrzymał nagane za „spoliczkowanie towarzysza w Komitecie Powiatowym i wydanie zaświadczenia dla córki nauczycielki, która współpracowała z bandą *Jastrzębia*”⁴¹.

Analiza składu osobowego Egzekutywy KP PPR we Włodawie pokazuje dobitnie problemy kadrowe z jakimi borykała się Polska Partia Robotnicza przy obsadzaniu stanowisk kierowniczych na szczeblu powiatowym. Do funkcji sekretarzy Komitetu Powiatowego bardzo szybko dochodzili świeżo upieczeni członkowie partii, bez przeszłości kapecowskiej. Tempo awansu było rzeczywiście imponujące. Wielu członków Egzekutywy nie było zupełnie przygotowanych do pełnienia powierzonych im stanowisk. Stąd też wynikały duże rozmiary rotacji w łonie tego organu

³⁹ Tamże, sygn. 79, Materiały komisji kontroli partyjnej, k. 25.

⁴⁰ Tamże, sygn. 79, k. 23.

⁴¹ Tamże, sygn. 9, Prot. z pos. Egzekutywy KW PPR 20 X 1948, k. 78.

Egzekutywa Komitetu Powiatowego PPR we Włodawie

partyjnego. Myślę, iż lokalne elity władzy w pierwszych latach Polski Ludowej to wdzięczny temat do dalszych pogłębionych badań.

Резюме

Партийное Бюро Повятового Комитета ПРП во Влодаве (1944-1948).

Функционирование руководства коммунистической партии на местном уровне в период захвата власти в Польше остается в дальнейшем малоизученной темой. В своей статье на примере влодавского уезда автор характеризует личный состав Партийного Бюро Повятового Комитета Польской Рабочей Партии. Он анализирует общественно-демографические черты членов Партийного Бюро, такие как: возраст, пол, происхождение, образование и, наконец, их политическое прошлое и пути партийной карьеры. Автор раскрывает также причины и обстоятельства удаления отдельных деятелей из состава Партийного Бюро, что показано на фоне общественно-политической обстановки в стране.